

Móré Tünde: Utazás és hírnév. Wittenbergi magyar diákok latin nyelvű búcsúztatóversei (1560–1600)

Irodalomtörténeti füzetek 185

Budapest: Reciti Kiadó, 2022, 336 l.

LÁZÁR István Dávid

SZTE BTK Klasszika-Filológia és Neolatin Tanszék, egyetemi docens

ORCID: 0000-0002-9556-5498

Móré Tünde könyvében fél évszázad termését magában foglaló szövegkorpuszt, a Wittenbergben tanuló magyar diákok búcsúztatóverseit vizsgálja az utazási irodalom tágabb kontextusában. Merész vállalkozás ez, hiszen egyfelől a korban a magyarországi reformáció szellemiségét alapvetően meghatározó, a Wittenbergi Egyetemen működő *Coetus Hungaricus* történetével, tagjaival, kapcsolatrendszerével, munkásságával, irodalmi tevékenységével foglalkozó kutatások az elmúlt évtizedekben számos új eredményt hoztak, másrészt viszont a vizsgálat centrumában elhelyezkedő anyag, az alkalmi költészet egyik műfaja, a búcsúztatóvers mindaddig nem kapott – amint a könyvből kiderül – jelentőségének megfelelő figyelmet. Móré Tünde ötvenöt szöveget von be a vizsgálatba, amelyek nagy számuknál és az átfogott időszak hosszánál fogva alkalmasak az évtizedek során bekövetkezett változások megragadására, a tendenciák felvázolására. Az olvasó számára kiváló tájékoztatást nyújt a könyv függelékeként közölt táblázat, amely időrendben sorolja fel a feldolgozott szövegeket, és tájékoztatást nyújt fellelhetőségükről, a kiadás vagy a nyomda helyéről, a címlap szövegéről, valamint a szerző(k)ról és a címzett(ek)ről.

A *Bevezetés* alapos útmutatást ad a témához: röviden bemutatja a wittenbergi magyar peregrináció jellemzőit a 16. század második felében, majd áttekinti a kutatás eddigi eredményeit, jelenlegi helyzetét. Itt kapunk részletes információt a vizsgált szövegkorpuszról, valamint a vizsgálat módszertanáról. Habár a kötet szerkezete, struktúrája világos, jól áttekinthető, mégis segítik az olvasó tájékozódását az egyes fejezeteket röviden, néhány mondattal bemutató bevezetések, valamint a kutatás céljának, hipotézisének tömör összefoglalása.

Az első, *Az utazás mint kulturális gyakorlat a 16. században* című fejezet az utazással kapcsolatos irodalom előzményeinek vázlatos áttekintését követően rátér a kor utazási irodalmára. Mind az elméleti, mind pedig a gyakorlati műfajokat számba veszi, ismerteti a korra jellemző utazási típusokat, kiemelve a *Kavalierstour* és a *peregrinatio academica* gyakorlatát, közös vonásaikat, valamint eltéréseiket, majd említést tesz az *ars apodemica* előzményeiről, a középkori *itinerarium*okról, amelyek már megfogalmazták az utazás metodikájával szemben támasztott legfőbb követelményeket. A szerző az utazáshoz kapcsolódó irodalmi műfajok elemzése során eljut végül a kötet középpontjában álló *propemptikon*hoz, bemutatva kapcsolódását a többi, e témakörbe sorolható műfajhoz.

A következő három fejezet egy-egy példáját mutatja be az utazáshoz kapcsolódó irodalom jellemző megközelítési módjainak. Az elsőben a szerző bevonja vizsgálatába Laskai Csókás Péter alapvetően teljesen más tematikájú, az imádság kérdéseivel foglalkozó, *Speculum exilii* című munkájának vonatkozó részét, amely az utazás egy speciális fajtájával, a zárándoklattal foglalkozik. Laskai is tanult Wittenbergben, és maga is sokat utazott, így akár saját tapasztalataira is támaszkodhatott az utazások hasznával, céljaival kapcsolatban. Számára a bűnbocsánat elnyerését szolgáló zárándoklat, a *papistica peregrinatio* elítélendő, hiszen ez olvasatában alapvetően megkérdőjelezi Isten mindenütt jelenlétét azáltal, hogy konkrét helyek felkereséséhez köti a bűnbocsánat elnyerését. Ezzel szemben meghatározza, hogy a protestánsok számára milyen célból megengedhető, esetleg szükséges és kívánatos is az utazás. Több kategóriát állít fel, amelyek között megtalálható az Istennel kapcsolatos tudás megszerzése, bővítése érdekében tett utazás, amelybe végső soron besorolható a *peregrinatio academica* is.

Az utazási tematika egészen más műfajban, az *oratió*ban történő megjelenését tárgyalja a szerző a következő fejezetben: Forgách Mihály Wittenbergbe érkezéskor tartott beszédét elemzi részletesen, amelynek címe: *Oratio de peregrinatione et eius laudibus*. A szakirodalomban korábban más nézőpontból már tárgyalt beszéd vizsgálata során a tartalmi elemekre helyezi a hangsúlyt, és kiemeli azokat a mozzanatokot, amelyeket a szöveg – lévén *laudatio* – az utazás előnyeiként, hasznaként sorol fel. Móré Tünde megállapítja, hogy az *Oratio* etikai alapon közelít az utazáshoz: az ideális utazás erényekre nevel azáltal, hogy lehetőség nyílik új barátok szerzésére, a műveltség, valamint a bölcsesség elsajátítására.

A harmadik mű azok közül, amelyek a kötetben az utazási irodalom egy-egy aspektusát reprezentálják, Baranyai Decsi János *Hodoeporiconja*. Baranyai Decsi Bánffy Ferencet kísérte nevelőjeként peregrinációja során. Ebben a munkában nemigen találhatók elméleti fejtegetések az utazás hasznáról, szükségességéről – nem is ez a célja. Baranyai Decsi leírása, amely Wittenbergbe érkezésüket követően készült, inkább dokumentáló jellegű, főképpen az utazás eseményeiről, valamint jelentős személyekkel történő találkozásokról számol be.

A három, az utazást más-más szempontból tárgyaló munka elemzése után, vagyis a tágabb kontextus bemutatását követően tér rá a szerző a kutatása fókuszában álló *propemptikonok* vizsgálatára. Mielőtt azonban a meglehetősen nagy számban fennmaradt búcsúztatóversek szövegeit elemezné, összefoglalja a szövegek értelmezéséhez szükséges tudnivalókat a műfajról.

A *Miért éppen a propemptikon?* című alfejezetben a szerző felvázolja az alkalmi költészet legfontosabb sajátosságait, és ezen belül a búcsúztatóversét. Megállapítja, hogy a propemptikont ritkán tárgyalják külön a korabeli retorikák és poétikák, leginkább a *silvae* kategóriáján belül helyezik el. Lényeges megállapítása, hogy a jelentős életeseményekre íródott alkalmi költeményekben tükröződnek az adott közösség társadalmi-kulturális jellemzői, így ezek nyomon követhetők a Wittenbergből hazatérő magyar diákok búcsúztatóverseit tartalmazó kiadványokban is.

A *műfaj és hagyománya* címet viselő alfejezetben a korabeli poétikákat tekinti át a szerző azt vizsgálva, hogyan tárgyalják, kategorizálják az alkalmi költészet műfajait az egyes írók, így megtudhatjuk, hogy a vizsgált szövegkorpusz szerzői milyen elméleti megfontolások figyelembevételével alkothatták meg műveiket, hiszen az alkalmi költészet műfajai, így a propemptikon is részét képezték az iskolai költői gyakorlatnak, vagyis az elsajátított elméleti ismereteket alkalmazzák a szövegekben. A búcsúztatóversek poétikai besorolása meglehetősen bizonytalan, Scaliger előtt nem is tesznek említést az elméletírók a propemptikonról mint külön műfajról. Az

értelmezés szempontjából ezért is nagyon fontos, hogy Móré Tünde az elméleti irodalom, illetve az általa vizsgált szövegek ismeretében elhelyezi a propemptikont a műfajok rendszerében, bemutatva tematikai kapcsolódását az *epi-* és *probaterion*hoz, *encomium*hoz, *panegyricus*hoz stb. Ugyanitt ír a műfaj formai hátteréről is: a propemptikonok leggyakrabban epigrammának, illetve elégiának tekinthetők. A fejezet kitér még a szövegek toposzhasználatára, valamint az alkalmazott exemplumok forrásaira, rávilágítva ezzel is a szerzők közös kulturális hátterére.

Az ezt követő fejezeteket, melyek együttes terjedelme csaknem a kötet felét kiteszi, a szerző olyan propemptikonok vizsgálatának szenteli, amelyek a wittenbergi magyar *coetushoz* tartozó vagy ahhoz kapcsolódó személyekhez kötődnek. Kronologikus rendben halad, a szövegtörzset belső logikájának, illetve a *Coetus Hungaricus* változásainak figyelembevételével tagolja az anyagát. Számos szempontot érvényesít vizsgálata során, amelyek közül itt csak néhányat említek meg. A propemptikonok tematikai elemzése során hangsúlyosan foglalkozik a szövegek barátságfogalmának értelmezésével, a gyász és a veszteség kifejezési eszközeivel, a toposzhasználatával. Kitér a mitológiai párhuzamok bemutatására, a képhasználatra is, valamint a művek retorikai szempontú elemzésére. Rendkívül fontosnak tartom, hogy a munka nem távolodik el a szövegektől, megállapításait mindig konkrét textusokkal illusztrálja és támasztja alá. Módszertani szempontból is elismerésre méltó, hogy az idézett szövegek eredeti nyelven és magyarul is olvashatók.

Az utolsó fejezet kitekintés, egy „speciális” búcsú szövegeit – funerációs verseket tartalmazó kiadványokat – vizsgál. A gyász hangsúlyos motívumként megjelenik a korábbiakban vizsgált propemptikonokban is, így a Wittenbergben publikált epicédiumok és epitáfiumok ismertetése és elemzése szervesen kapcsolódik a kötet többi részéhez.

Móré Tünde kötete – úgy vélem – több szempontból is fontos eredményekkel gazdagítja tudásunkat a régi magyar irodalomról és művelődéstörténetéről. Árnyaltabbá teszi, pontosítja a wittenbergi *Coetus Hungaricus* működésére, belső és külső kapcsolatrendszerére vonatkozó eddigi ismereteket, továbbá rámutat az alkalmi költészet egyik, a korábbiakban kellő figyelmet nem kapó műfaja, a propemptikon jelentőségére.